

СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ІНСТРУМЕНТАМИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Висвітлено основні аспекти впливу грошово-кредитної політики та монетарних інструментів на стимулювання інноваційного розвитку. Проаналізовано фінансові механізми оптимізації дії грошово-кредитних важелів на інноваційно-інвестиційну політику в сучасних умовах господарювання. Сформульовано висновки та пропозиції щодо посилення впливу грошово-кредитної політики на ефективність інноваційної діяльності.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності, монетарні інструменти, банківське кредитування.

Annotation. The basic aspects of influence of a monetary and credit policy and monetary tools on stimulation of innovative development are considered. Financial mechanisms of optimization of influence of monetary and credit levers on an innovative – investment policy at the present stage of development of economy are analyses. Conclusions and offers which are directed on improvement of innovative activity by receptions of a monetary and credit policy are formulated.

Key words: a monetary and credit policy, financing of innovative – investment activity, monetary tools, bank crediting.

Вступ. Ефективність діяльності будь-якого підприємства значно залежить від рівня організації інноваційної діяльності. Перехід економіки України до ринку, усвідомлення ресурсних та екологічних обмежень, орієнтація на світовий ринок викликають нагальну необхідність поєднання інвестицій з інноваціями, оскільки застосування застарілих рішень обертається значними збитками і втратою конкурентоспроможності національної економіки.

Формування інноваційної моделі розвитку можливе лише за умови виходу з фінансових обмежень, в яких опинилася вітчизняна економіка. Серед них – як недостатність власних коштів підприємств для радикального оновлення виробництва, так і недостатній рівень капіталізації банківського сектора, який обмежує можливості фінансування довгострокових інвестиційних проєктів. Це обумовлює ключову роль важелів грошово-кредитної політики у стимулюванні інноваційних процесів.

У науковій літературі питанням інноваційної діяльності приділено велику увагу. Найвідомішими у цих напрямках є праці І.Бланка, Н.Бекера, В.Геєця, С.Гріна, М.Долішнього, В.Захарченка, С.Ільєнкова, А.Казанцева, М.Крупки, А.Кузнецової, М.Козоріз, О.Лапко, В.Бабич, А.Пересади, П.Пригожина, І.Тивончука, С.Ягудіна, О.Батура та інших вітчизняних і зарубіжних вчених. Та попри значну кількість наукових праць і досягнень у теорії і практиці інноваційної діяльності є низка проблем, які сьогодні залишаються постійним об'єктом дискусій. Серед них однією з ключових залишається проблема грошово-кредитного регулювання інноваційної діяльності. Актуальність її дослідження обумовлена потребою створення якісно організованої та обґрунтованої системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності й активізації інвестиційних процесів.

Постановка завдання. Основним завданням статті є виявлення впливу монетарних інструментів і кредитної політики держави на розвиток інноваційної діяльності та розробка системи заходів щодо підвищення ефективності фінансування інноваційної діяльності.

Результати. Потреба переходу до інноваційної моделі економічного розвитку вимагає зміни парадигми грошово-кредитної політики, запровадження монетарних інструментів стимулювання інноваційного розвитку.

Як і будь-яка інша сфера економіки України, фінансовий сектор потребує суттєвого оновлення, тобто ширшого використання інноваційних фінансових інструментів. Вагомий потенціал посилення дії грошово-кредитних важелів інноваційно-інвестиційної політики міститься у сферах:

- підвищення рівня монетизації української економіки, без чого неможливе використання інвестиційного ресурсу фондового ринку, посилення взаємозв'язку і взаємодії фінансових ринків, розвиток валютно-фінансової системи, інтенсифікації процесу трансформації національних заощаджень в інвестиції;
- послаблення домінуючої ролі валютного каналу в емісійному механізмі на користь підвищення дієвості процентної політики. Ключовим завданням останньої має стати забезпечення позитивних значень реальної ставки відсотка як ключового фактора інвестиційного проектування та здійснення інвестицій суб'єктами господарювання;
- забезпечення довіри до національної валюти, що дозволить зменшити інфляційні очікування й валютні ризики, сприятиме створенню прозорого економічного середовища та привабливого інвестиційного клімату в Україні, посилить стимулюючий характер валютної політики як інструменту створення привабливого бізнес-середовища;
- зміцнення банківської системи, що сприятиме раціональнішому розподілу фінансових ресурсів в економіці в напрямі найбільш ефективних сфер економічної діяльності, дозволить подолати суперечність між високою потребою суб'єктів господарювання у фінансових коштах та обмеженістю ресурсного потенціалу української банківської системи.

У 2006 р. в Україні грошово-кредитна політика здійснювалася адекватно макроекономічній ситуації. На початку року в умовах підвищеного попиту на іноземну валюту вона мала стабілізуючий характер. Починаючи з II кварталу, в умовах позитивних змін у макроекономічному середовищі та стабілізації ситуації на валютному ринку Національний банк почав проводити більш активну грошово-кредитну політику.

За таких умов збільшення у 2006 р. монетарної бази до 97,2 млрд. грн. (у 2006 році – на 17,5%, у 2005 році – на 53,9%), а також збільшення грошової маси на 34,5% (у 2005 році – на 49,3%) не можуть бути свідченням рестрикційної спрямованості грошово-кредитної політики. Навпаки, через використання монетарних інструментів і механізмів Національний банк забезпечив рівень пропозиції грошей адекватно до зростаючого попиту на них, сприяв збереженню рівноваги на грошово-кредитному ринку та закріпленню позитивних тенденцій як у монетарній сфері, так і в реальному секторі економіки [1].

Основними чинниками монетарного походження, що стримують інноваційні процеси, є:

- висока вартість фінансових ресурсів, яка тісно пов'язана з великими ризиками української економіки та низьким рівнем розвитку інструментів їхнього страхування;
- недостатня кількість “довгих” грошей в економіці;
- відсутність адекватних механізмів прискореного формування національних заощаджень та їхнього використання для підтримки інноваційних процесів;
- повільне формування ефективної системи банківського обслуговування інвестиційного процесу, зокрема відсутність кредитної підтримки розвитку науково-технічного співробітництва з підприємствами інших країн.

Застосування грошово-кредитних важелів із метою прискорення інноваційного розвитку має бути спрямованим на мобілізацію й концентрацію наявних інвестиційних ресурсів, підвищення ефективності їхнього розподілу й використання для структурної перебудови економіки, залучення зовнішнього кредитування та іноземних інвестицій.

Відомо, що сьогодні в Україні основним джерелом фінансування інновацій на промислових підприємствах є власні кошти: прибуток від основної діяльності й амортизаційні відрахування. Але деякі підприємства, які могли б упроваджувати інновації, відчувають нестачу власних коштів для забезпечення навіть поточної господарської

діяльності. Тому природно постає проблема додаткового залучення коштів із зовнішніх джерел. Як показує зарубіжний досвід, одним із поширених способів фінансування інноваційної діяльності є банківські кредити.

Банки є головною ланкою грошово-кредитної системи і реальними посередниками на інвестиційному ринку, оскільки вони мають можливість залучати необхідні фінансові ресурси та вкладати капітал у найбільш привабливі проекти.

Кредити банків належать до джерел позичкових коштів і виступають вагомим фінансовим важелем стимулювання та забезпечення інноваційної діяльності. Серед існуючих джерел фінансування кредити банків є тим каналом набуття ризикового інноваційного капіталу, який має прозору структуру та досить розроблений і зрозумілий учасникам інвестиційного процесу механізм.

Показник приросту кредитних вкладень у 2006 році є найбільшим за період після відновлення економічного зростання. Кредитні вкладення збільшилися з початку року на 71% (до 245,3 млрд. грн.). Кредитні вкладення банків фізичним особам зростали більшими темпами (у 2,3 раза), ніж обсяги кредитів, наданих юридичним особам (на 51,8%) [1].

Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів упродовж 2006 року збільшилася з 60,3% до 63,9%, а це означає збільшення інноваційної спрямованості кредитних ресурсів [1].

Для подальшого збільшення рівня монетизації економіки необхідно прискорити темпи зростання грошової маси в Україні. Така політика сприятиме зменшенню кредитних ставок, що зробить кредитні інвестиційні ресурси більш доступними, сприятиме подальшому розвитку довгострокового кредитування. Найефективнішим шляхом збільшення грошей в обігу є надання кредитів комерційним банкам із боку НБУ та надання банкам можливості самим "емітувати" гроші шляхом випуску цінних паперів, що виконують по суті функцію грошей. Зазначимо, що дієвість цього важеля залежить від формування в економіці платоспроможного попиту на кредитні ресурси. До реалізації цього завдання слід залучити самі комерційні банки.

Аналіз процентних ставок, які діють сьогодні в Україні, показує, що вони є надто високими, а це, у свою чергу, перешкоджає довгостроковому кредитуванню інноваційних проектів із заздалегідь невідомим результатом. Середньозважена ставка за кредитами в національній валюті впродовж 2006 року зменшилася із 16,4% до 15,1%, в іноземній – з 11,7% до 11,5%. Інтегральна ставка за кредитами зменшилася з 14,6% до 13,7% [1]. Незважаючи на позитивні тенденції в банківській сфері, що спостерігаються останніми роками в Україні, треба констатувати об'єктивну фінансову неспроможність банків забезпечити кредитування інноваційної діяльності. Висока вартість кредитування робить банківські ресурси для підприємств не вигідними, оскільки відсоткова ставка визначається як сума базової ставки та премії за ризик, який для інноваційних проектів є занадто високим.

Тому сьогодні доцільно продовжувати процес зниження облікової ставки НБУ, оскільки її сучасний рівень не відповідає потребам макроекономічного розвитку, значно вищий за рівень інфляції та номінальної норми прибутку. Зниження облікової ставки до рівня інфляції сприятиме зниженню ціни на позичкові кошти і зробить інновації більш дешевими. Щодо інноваційних проектів варто застосовувати методику повної чи часткової компенсації відсотків, сплачуваних суб'єктами господарювання за кредити на потреби інноваційних проектів.

Ще одна проблема, яка перешкоджає активізації банківського кредитування, полягає в обмежених обсягах акумульованих ресурсів. Багато українських банків є надто слабкими і неспроможними акумулювати достатні кредитні ресурси та обслуговувати інвестиційний процес. Це зумовлює використання кредитних ресурсів в основному на поповнення обігових коштів підприємства, а не на реалізацію інноваційних проектів [2].

Збільшити інвестиційний потенціал банки мають можливість за рахунок заощаджень населення. Однак сьогодні вкладник не зацікавлений нести кошти до банку

під низькі відсотки, а підприємства, звертаючись за кредитами, орієнтуються на облікову ставку НБУ. Крім того, банки повинні створити обов'язкові та страхові резерви, сплатити податки, забезпечити рентабельну діяльність. Крім того, позичальник реально може сплачувати відсотки лише після реалізації проекту, тобто через декілька років, а банки вимушені нараховувати і сплачувати податки щомісячно, беручи на себе весь податковий тягар.

До стримуючих чинників банківського кредитування можна віднести також такі: складність кредитування реального виробництва, відсутність необхідних технологій і досвіду ефективного проектного фінансування та вузький перелік способів нарахування відсотків за довгостроковими кредитами, відсутність надійної системи страхування кредитних ризиків. Особливо гостро постає питання щодо кредитування підприємств, які ще не мають позитивної ділової репутації, а також реальних активів, які могли б гарантувати повернення запозичених коштів інвестору.

Важливим джерелом кредитування інновацій є ресурси НБУ. Однак практика засвідчує, що отримати рефінансування Національного банку під інноваційно-інвестиційні проекти вкрай складно. За рахунок цих коштів довгострокові вкладення не зростають, оскільки НБУ продає ресурси за ціною, що перевищує облікову ставку. Ресурси Національного банку України – це загальнонаціональне надбання, торгівля ними приводить до завищення відсотків за банківським кредитом, і, як наслідок, зростає вартість виробництва. Ціна ресурсів має бути нижчою від облікової ставки Національного банку України, а банки повинні мати реальний доступ до цих коштів [3].

Крім того, варто відзначити, що, хоч правову основу інноваційної діяльності складають понад 100 законодавчих і нормативних актів, реальний законодавчий захист прав кредитора відсутній. Нормативна база переважно спрямована на підтримку іноземних інвесторів, а стан правового забезпечення національних банківських інвестицій не відповідає сучасним вимогам. Не створені умови своєчасного та повного повернення кредитів і відсотків, у тому числі державними підприємствами й тими, що знаходяться в процесі приватизації. Немає можливості для реалізації повністю застави державних підприємств, що стримує процес їх інвестиційного кредитування банками. До недоліків податкового законодавства відноситься стягнення податків навіть тоді, коли нараховані відсотки фактично не сплачені позичальником. Податкова служба має пріоритет перед вимогами банку на майно, яке перебуває в податковій заставі та є найбільш ліквідним.

Таким чином, прийняття закону щодо захисту прав банків-кредиторів, визнання неповернення кредитів крадіжкою власності й реалізація цього закону на всіх щаблях державної та судової влади є обов'язковою передумовою розвитку інвестиційного кредитування економіки.

Отже, банківський сектор є основним елементом ринкової інфраструктури, який повинен сприяти інноваційному розвитку економіки, проте реальне кредитування інноваційних проектів відбувається надто повільно. Банківський кредит, як джерело фінансування інноваційних проектів, наразі не набув популярності в Україні.

Таким чином, для впровадження інноваційної моделі розвитку необхідне вирішення таких практичних завдань:

1. Посилення ролі банківської системи у фінансовому забезпеченні й обслуговуванні інноваційно-інвестиційних процесів, що нерозривно пов'язано із:

- прискоренням капіталізації банків шляхом поліпшення умов інвестування в банківську систему, введення податкових пільг на інвестиції в банківський капітал;
- лібералізацією доступу іноземного банківського капіталу на фінансовий ринок України;
- створенням мережі спеціалізованих банків – іпотечних, земельних, житлового кредитування, обслуговування малого і середнього бізнесу тощо;

- підвищення частки “довгих грошей” у структурі банківських ресурсів за рахунок активізації механізмів довгострокового рефінансування, створення привабливіших умов для довгострокових депозитних вкладів населення.

2. Розбудова інститутів довгострокового кредитування, насамперед, введення в дію Державного банку реконструкції та розвитку, який здійснюватиме довгострокову кредитну підтримку інвестиційних та інноваційних проектів, пов’язаних із структурною перебудовою та модернізацією промисловості.

3. Упровадження інструментів заохочення децентралізованого фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності, зокрема:

- гнучких форм поєднання капіталів комерційних банків і підприємств через створення пайових інвестиційних фондів із метою акумуляції капіталу для реалізації інноваційних проектів;

- державної системи страхування ризиків інноваційної діяльності, зокрема спеціально створеною державною чи державно-приватною страховою компанією;

- механізму державного страхування інноваційних кредитів, у тому числі кредитів, виданих малим підприємствам, що розробляють і впроваджують інноваційну високотехнологічну продукцію та діяльність яких пов’язана із значним інвестиційним ризиком;

- створення державної венчурної компанії, що мала б законодавчо закріплене право здійснювати пільгове кредитування підприємств-інноваторів, у тому числі через відповідні відділення в регіонах [4].

Висновки. Отже, для активізації інноваційного розвитку передусім необхідно врегулювати існуючі проблеми в законодавчій сфері: забезпечити надійний захист інтересів кредитора, закріпити майновий статус боргів. Потребує вдосконалення практика страхування кредиту. Необхідно запозичити з нагромадженого у світовій практиці досвіду арсенал заходів, що забезпечують успішне фінансування інноваційних змін і заохочення довгострокового вкладення капіталу, зокрема таких, як: послаблення податкового тиску та надання пільг підприємствам й установам, що здійснюють технологічні зміни; встановлення квот для організацій науково-технологічної сфери; застосування поруч із традиційними банківськими технологіями – кредитами, нетрадиційних способів фінансування інноваційних проектів, як-от: франчайзинг, лізинг, факторинг, форфейтинг. Крім того, активізація інвестиційної діяльності комерційних банків та інших фінансових посередників (пенсійних фондів, інвестиційних фондів і компаній, страхових товариств тощо), зацікавлення їх у довгостроковому кредитуванні інноваційного підприємництва потребує вироблення й реалізації з боку держави комплексної системи заходів, спрямованих на створення певних пільгових умов для такої діяльності.

Поширення спектра похідних фінансових інструментів дозволить зменшити різноманітні економічні ризики. Активізація обертання на фондовому ринку облігацій та акцій, емітованих підприємствами, дозволить залучити фінансові ресурси поза банківським ринком і за меншою ціною. Розвиток інститутів фінансового посередництва дозволить активізувати процес концентрації та перерозподілу потенційних інноваційних ресурсів. У кінцевому підсумку це дасть змогу вдосконалити систему фінансування інноваційного розвитку вітчизняної економіки, посилити її конкурентоспроможність, гнучкість і стійкість до криз.

1. http://www.bank.gov.ua/Fin_ryn/Pot_tend/index.htm.
2. Возняк Г. Банківське кредитування як джерело фінансування інноваційної діяльності на сучасному етапі // Регіональна економіка. – 2005. – №2. – С.194–200.
3. http://www.obriy.pib.com.ua/2003/09_03/02.shtml.
4. http://www.niss.gov.ua/Table/Jalilo_m/006.htm.
5. Білоус О. Фінансові та грошово-кредитні чинники інвестиційно-інноваційного розвитку малого та середнього бізнесу // Банківська справа. – 2005. – №1. – С.74–83.